

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ: СУТНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджено етнополітичний контекст розвитку культури в Україні, його регіональна складова та перспективи формування спільного культурно-символічного простору. Висвітлено конфліктні протиріччя етнокультурного, етнорегіонального і етнополітичного зафарбування. Запропоновано використовувати в Стратегії етнонаціонального розвитку України принципи та підходи мультикультуралізму, відобразивши його в Концепції етнонаціональної політики держави.

Ключові слова: мультикультуралізм, етнополітологія, етнокультурний конфлікт, українська культура, національна меншина, політична нація, міжнаціональна злагода, Концепція етнонаціональної політики України.

Исследовано этнополитический контекст развития культуры в Украине, его региональная составляющая и перспективы формирования общего культурно-символического пространства. Освещено конфликтные противоречия этнокультурной, этнорегиональной и этнополитической окраски. Предложено использовать в Стратегии этнонационального развития Украины принципы и подходы мультикультурализма, отобразив его в Концепции этнонациональной политики государства.

Ключевые слова: мультикультурализм, этнополитология, этнокультурный конфликт, украинская культура, национальное меньшинство, политическая нация, межнациональное согласие, Концепция этнонациональной политики Украины.

The author investigates the ethnic and political context of culture development in Ukraine, its regional component and the prospects of forming a joint cultural and symbolic space. Also, they highlight conflicting ethnic and cultural, ethno-political, ethnic and regional contradictions. It's proposed to use the principles and approaches of multiculturalism in the strategy of Ukraine's ethnic development, representing them in the Concept of the state ethnic policy.

Key words: multiculturalism, ethnic policy, the ethnic and cultural conflict, Ukrainian culture, minority, political nation, interethnic harmony, Ukrainian Ethnic Policy Concept.

В умовах глобалізації прискорився процес культурних трансформацій, культурного взаємопізнання як на міжособистісному рівні, так і на груповому, на рівні дотику традиційних і сучасних масових національних культур. У світовій етнополітології та практиці етнополітичного життя відбувся перехід від політик «плавильного казана» чи побудови «нової спільноти радянських людей» до політики інтеграції зі збереженням особливостей культурної різноманітності, політики полікультурності, культурного плюралізму чи мультикультуралізму. Під мультикультуралізмом розуміють таку складову державної політики і практики, у тому числі інституціональної (законодавчої), яка спрямована на підтримку культурних, у нашому контексті етнонаціональних спільнот, заради збереження специфічних рис культурних надбань цих груп громадян. На практиці це означає фінансування відповідних програм щодо збереження культурної іде-

нтичності, традиційних цінностей та створення адекватних правових норм у національному законодавстві.

Мультикультуралізм виступає як альтернатива культурному консерватизму, який зберігає домінування певної культури над іншими, допускаючи їх проникнення в публічну сферу, так і класичному лібералізму, який відстоює особисту свободу, рівність перед законом і відокремлення держави від церкви. За визначенням А. І. Куропятніка, мультикультуралізм це особлива форма інтегральної, ліберальної ідеології, завдяки якій поліетнічні, полікультурні суспільства реалізують стратегію соціальної згоди і стабільності на принципах рівноправного існування різноманітних форм культурного життя [1]. Концепція мультикультуралізму виступає певним стандартом, якому не може відповідати ні один реально існуючих політичний режим.

Метою пропонованої статті є з'ясування такої актуальної і неоднозначної науково-прикладної проблеми як етнополітичний контекст розвитку культури в Україні, його регіональна складова та перспективи формування спільного культурно-символічного простору.

У сучасній Україні відбувається складний пошук власного шляху розвитку етнополітичної сфери і простежуються дії як ліберального, так і консервативного характеру. Відновлення державної незалежності України дало потужний поштовх національній та етнічній мобілізації як українців, так і не українців. Вона засвідчила, що представники всіх етнічних груп України прагнуть до відродження власної етнічної специфіки: рідної мови, культури, духовності, традицій та звичаїв. Збереження населенням етнічних та етнографічних рис у багатьох випадках залежить, з одного боку, від характеру їх розселення (компактного чи розосередженого) та місця проживання (регіон, міська чи сільська місцевість), з іншого – від моделі етнонаціональної політики, яку впроваджує держава. Реалізація етнонаціональної політики в Україні, починаючи з рубежу 1980-1990-х років, відбувалася у межах трансформації національних відносин радянських часів з вкрапленням елементів ліберально-мультикультурної парадигми, направленої на гармонізацію взаємин титульної нації з представниками інших етносів, базованої на толерантному ставленні до етнічних груп чи окремих представників інших етносів, їх активній участі в суспільно-політичному житті.

До вироблення етнокультурної політики, її законодавчої бази були залучені науковці НАН України, в тому числі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса, представники громадських об'єднань національних меншин. Вона стала одним із пріоритетних напрямів державної діяльності, невіддільною складовою офіційної культурної політики, спрямованої на формування національно-державницького патріотизму, відродження й розвиток культур усіх етнокомпонентів українського соціуму: етнічних українців, кримськотатарського народу та національних меншин. Відповідно до правових основ формування державної етнонаціональної політики України – Декларації про державний суверенітет України, Конституції України, Декларації прав національностей України, Законів України «Про мови в УРСР», «Про національні меншини в Україні», «Основ Законодавства України про культуру», з урахуванням Рамкової конвенції про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та ін. актів за роки незалежності було розроблено та реалізовано низку Програм підтримки діяльності та розвитку української культури, культур національних меншин на загальнодержавному та регіональних рівнях, у тому числі й з участю міжнародних організацій. У межах цих програм здійснював-

ся і здійснюється цілий комплекс різноманітних заходів, спрямованих на задоволення духовних та культурно-освітніх потреб, забезпечення вільного етнокультурного розвитку, створення умов для гармонійного співіснування громадян України, незалежно від їх етнічного походження. Держава підтримує такі напрями діяльності як розширення освіти рідною мовою, наукові дослідження проблем етнокультурного розвитку національних меншин, підготовка кадрів для соціально-просвітницької роботи та відродження національних традицій і звичаїв, національні засоби масової інформації та видавнича справа. Зокрема, підтримку отримали численні національно-культурні товариства, об'єднання, асоціації тощо. Якщо восени 1990 року в Україні нараховувалося 84 таких об'єднання, на початку 1995 року їх налічувалося 260, то сьогодні – понад 1 500, 33 з яких є загальнодержавними, решта – регіональними. Було створено низку центрів національних культур, при Президентові України Л. Д. Кучмі діяла Рада представників громадських організацій національних меншин України як консультативно-дорадчий орган, при Президентові В. А. Ющенко – Рада з питань етнонаціональної політики. Помітно розширилася мережа культурно-освітніх закладів, збільшилася кількість періодичних видань (зокрема, видається 48 газет національних меншин без російськомовних), що здебільшого задовольняють культурні потреби більшості етнічних груп України. Державна підтримка цих осередків засвідчує наміри України зберегти полікультурність як одну з гарантій міжнаціональної злагоди, поважного ставлення громадян до країни і один до одного, важливого засіб виховання культури міжнаціональних відносин, толерантного ставлення до представників інших культур.

У преамбулі Конституції України, прийнятої в 1996 р., зазначалося, що українське державотворення, яке має багатовікову історію, відбувається на основі здійснення права на самовизначення не тільки української нації, а й усього українського народу, який складають громадяни України всіх національностей. Йшлося про формування держави-нації, політичної нації співгромадян [2]. Ст. 11 Основного Закону гарантує державне сприяння розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності української нації, корінних народів і національних меншин України. Згідно із ст. 24 не може бути привілеїв чи обмежень прав громадян за ознаками етнічного походження. Ст. 53 гарантує «громадянам, які належать до національних меншин», право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Законодавство зосереджувалося на проблемі формування дієздатної більшості населення, адже без стимулювання українства, виховання поваги до української історії, культури, їх досягнень не матимемо сконсолідова-

ної ефективної більшості населення. І сьогодні 56 % громадян України відносять себе до української культурної традиції [3].

Створена законодавча база етнополітичного розвитку загалом відповідала потребам України як молодій європейській державі, її демократизм відзначали фахівці правники. Чи достатня вона для забезпечення подальшого безконфліктного розвитку країни? Більшість науковців сьогодні критично ставляться до правових засад етнополітичної сфери України, звертають увагу на її недосконалість та прогалини. Законодавцям не вдалося узгодити стратегію етнонаціонального розвитку України з інтеграційними процесами, затвердити його Концепцію, повніше адаптувати власне законодавство до вимог Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних та міноритарних мов та інших міжнародно-правових документів. Загальмувався дискурс навколо визначень «національна меншина», «корінні народи» і внесення відповідних змін до Закону України про національні меншини та до Конституції. В «запасі» парламентарів також і Закон «Про національно-культурну автономію» [4]. Науковці, насамперед НАН України, здійснюють постійний моніторинг етнополітичних процесів та пошук способів уникнення конфліктогенних ситуацій на міжетнічному ґрунті, удосконалення правових засад функціонування соціуму з поліетнічним складом населення.

Етнополітологічна наука стверджує, що модель, за якою одні етнічні групи та їх культури стимулюються, а інші обмежуються, не може бути гармонійною та стійкою [5]. Значна частина населення й надалі відчуває себе несправедливо обмеженим у своєму етнокультурному розвитку. Зокрема, 20,7 % українців, тобто кожному п'ятому респонденту опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України в 2008 році, бракує дотичності до власної культури [6]. Патерналізм етнонаціональної політики, штучне стимулювання як українства, так і збереження етнічності національних меншин, закладене в українському правовому полі, не підкріплене матеріальними можливостями, не могло сприяти утвердженню потужних компонентів спільності, культурна політика в Україні все ще залишається фрагментарною, а діяльність культурно-освітніх установ надмірно комерціалізована.

Аналіз законодавчого поля та практичної діяльності державних та громадських інститутів, а також настроїв громадян засвідчує певну віртуальність мультикультуралізму в країні. Це дає підстави прихильникам україноцентризму прагнути моноетнізму, побудови нації-держави, зокрема за польським сценарієм, сподіватися завоювання українською етнічною культурою таких позицій, які зумовлені історично і гарантовані їй Конституцією України, адже 95 % державної території – це ареал розселення української етнічної нації. Такі

настрої викликають чимало питань з боку національних меншин, насамперед, російської. Нагадаємо, що являє собою сучасний етнонаціональний склад українського соціуму. За переписом населення 2001 року в Україні проживали представники близько 130 національностей та народностей. Однак, це не означає, що в Україні існує така кількість етнічних груп, тим паче народів, оскільки більшість етносів репрезентована у нас поодинокими представниками або родинами, які мають власні національні держави. Незважаючи на певні зміни, що відбулися в етнічній структурі населення України у порівнянні з останнім переписом населення СРСР: зростання чисельності українців, кримських татар, румун, азербайджанців, вірмен, грузин, зменшення чисельності росіян, євреїв, білорусів, поляків, чехів, загальне співвідношення етнічних груп та їх конфігурація виявили тенденцію до сталості.

Кількість українців, за даними останнього перепису населення становила 37,5 млн. осіб (77,8 % всього населення), традиційних етнічних меншин: росіян – 8,3 млн. осіб (17,3 %), білорусів – 276 тис. (0,4 %), молдаван – 259 тис. (0,5 %), кримських татар – 248 тис. (0,5 %), болгар – 205 тис. (0,4 %), угорців – 157 тис. (0,3 %), румун – 151 тис. (0,3 %), поляків – 144 тис. (0,3 %), євреїв – 104 тис. (0,2 %), вірмен – 100 тис. (0,2 %), греків – 91 тис. (0,2 %), німців – 33,3 тис. (0,1 %). Інші народи представлені в Україні меншими групами (окрім ромів – 47 тис., азербайджанців – 45 тис. та грузин – 34 тис.) чи поодинокими респондентами.

Рідною мовою називають мову своєї етнічної групи – 85 % жителів країни, серед селян – 96 %, мешканців міст – 80 %. Як бачимо, саме населення міст швидше асимілюється і в якості рідної мови визнає мову інших етносів. Процеси акультурації, властиві радянському періоду історії, призвели до значної русифікації та українізації етнічних меншин. Частка інших етнічних мов, які вказуються в якості рідної для них, становила 2,9 % при питомій вазі представників інших національностей (без українців та росіян) – 4,9 %. Етнокультурна близькість українців із рештою населення країни сприяє становленню української мови як державної. На кінець 2001 року 87,8 % всього населення України вільно володіли українською мовою і цей процес має стабільну тенденцію до зростання.

Якщо розглядати сукупність громадян України як українську політичну націю, то її ядром виступають етнічні українці, а найширшу її етнічну базу складає найбільша група європейських народів – слов'ян, об'єднаних подібними тенденціями – походженням і мовною близькістю в системі індоєвропейських мов. Серед цієї більшості населення України домінують східні слов'яни (етнічні українці, росіяни та білоруси), представлені також західні слов'яни (поляки, чехи, словаки) і південні слов'яни (болгари, серби, хорвати). Загалом слов'яни складають понад 96 % населення держави. На такі дані опираються ідеологи та прихиль-

ники концепту слов'янського чи руського світу, залишаючи поза ідеєю слов'янської єдності відомий цивілізаційний розкол.

Суперечлива спадщина українського етносу, розділеного в певні історичні відтинки між різними країнами, зокрема Російською та Австро-Угорською імперіями, знаходить вияв у різних цивілізаційних вимірах, етнокультурних традиціях, звичаях, рівнях толерантності та культури спілкування з іншими етнічними групами. Збирання українців у межах однієї країни, яке в основному завершилося за часів радянської влади, залишило сліди цивілізаційних відмінностей регіонів, зберегло певну недовіру частини західних українців до східних і, навпаки. Як відомо, за умов відсутності національної державності імперські та тоталітарні режими прагнули розколоти українців як етнонаціональну цілісність за територіальними, конфесійними, мовними, етнографічними ознаками, нерідко вдавалися до переслідування одних українців руками інших або розпалювання громадянських воєн, підігрівали українофобію, використовували для цього представників інших етносів. Прикладами штучного поділу українців на східняків і західняків, їх протиставляння, накидання тавра «націоналістів», «мазепинців», «петлюрівців», «бандерівців», «донецьких», «антиукраїнців» сповнена й історія України пострадянських часів. Негативний досвід минулого, спроби його консервування знаходять відображення в намаганнях переписати історію, створити спільну історію, очистити підручники від критики негативних нашарувань імперської та радянської доби.

На часі вироблення нової за підходами та якістю політики щодо українства, творення модерної української культури європейського зразка, гармонізації міжетнічних культурних впливів. У цьому зв'язку завданням політики мультикультуризму є поєднання інтересів розвитку української культури з іноетнічними культурами, зокрема російською, представники якої часто-густо не вважають себе національною меншиною. Політичні сили, які репрезентують російський рух (ЗУБР, Русский блок, Прогресивна соціалістична партія, Комуністична партія, окремі представники Партії регіонів та ін.) надали процесу етнічної мобілізації росіян в Україні політичного та антиукраїнського забарвлення, експлуатуючи гасла щодо другої державної мови, спільної і єдиної історичної пам'яті, загрози примусової українізації, більш тісної співпраці України в рамках СНД. Хоча питання мови на етапі формування конфлікту було політично нейтральним, в процесі передвиборних кампаній воно штучно підігрівалося як засіб боротьби за електорат і слугувало чинником збурення частини населення в регіонах. Його політизація призвела до поглиблення протиріч, загострення ситуації на між-регіональному рівні, стала однією з причин наростання відцентрових і сепаратистських рухів.

Однією із загроз цілісності української культури виступають спроби виокремити і політизувати деякі культурно-етнографічні та діалектні групи

українства в окремі громади з претензією на місце етнографічну самобутність, а відтак на статус етнічної окремішності. Це стосується, насамперед, русинів Закарпаття, лемків, переселених з Підляшшя, створення нових позаетнічних об'єднань – новоросів Півдня України чи кримського народу і т. п. Зокрема, до маніпуляцій навколо визнання права русинів на національно-територіальну автономію долучаються історико-культурні та політичні чинники, його провідники паразитують на природних прагненнях частини закарпатців зберегти місцеві культурно-обрядові традиції та звичаї. Поєднання етнокультурного конфлікту з етнополітичним, штучне насадження русинської ідентичності населенню та підштовхування до визнання себе русинами всупереч українству потребує пильної уваги з боку органів центральної та місцевої влади, активізації українознавчої складової наукового пошуку.

Ситуація на Закарпатті ускладнюється ще й тим, що тут відкривається кордон чотирьох європейських країн, численні діаспори яких мешкають у краї, насамперед, угорська та румунська. Забезпеченість їхніх культурно-освітніх потреб, врахування поліетнічної складової в соціально-економічній політиці гарантуватиме уникнення етнокультурного, а відтак і політичного конфлікту в регіоні. До того ж, у сусідніх країнах є сили, які підтримують русинський політичний рух, а Хорватія, наприклад, визнала русинську мову регіональною, підвівши її під захист Хартії регіональних або міноритарних мов [7].

Не менш складні завдання перед етнополітичним менеджментом пов'язані з регіональною, але й водночас важливою загальнодержавною проблемою відновлення прав і відродження культури кримськотатарського народу. Кримські татари – мало не єдиний народ в Україні, права якого було тотально пограно, і який зіткнувся з усією сукупністю труднощів, що виникли в ході повернення на батьківщину: правових, територіальних, соціальних, психологічних, духовних, мовно-культурних, звичаєвих та ін. Водночас відзначимо, що кримськотатарському народу властива етнічна солідарність, його поступ спрямовує етнічна еліта, добиваючись відновлення групових прав, включаючи й право на розвиток національної культури, збереження духовних святинь, відбудову культурних пам'яток, а це далеко не завжди адекватно сприймається іншими етнічними громадами регіону, в першу чергу росіянами. Лідери кримських татар домагаються законодавчого оформлення особливого правового статусу свого народу. Фахівці-правники з-поміж політичних активістів кримськотатарського національного руху підготували проекти «Концепції державної політики України щодо корінних народів» та Закону «Про статус кримськотатарського народу».

Стосовно кримських татар та деяких інших національно самобутніх груп населення, щодо яких радянським режимом було вчинено злочини депортації і порушення прав, то їх рівноправ'я з інши-

ми громадянами України має забезпечуватися на засадах відновлення прав депортованих, які повертаються в місця свого проживання на території України і набувають громадянства України. Такий підхід закладено в схваленому свого часу парламентом, але заветованого Президентом України Л. Кучмою Закону «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою».

Для етнокультурної ситуації в автономії властиво й те, що значна частина етнічних груп регіону не володіє рідною мовою, надаючи перевагу в спілкуванні російській мові. Це характерно для багатьох вірмен, німців, євреїв, караїмів, кримчаків, а також для окремих кримських татар і навіть українців. Всупереч тому, що Конституція АРК на законодавчому рівні гарантувала збереження розмаїття культур, які історично склалися на півострові, зобов'язала органи влади створити умови для їх рівноправного розвитку та взаємозбагачення, російська мова продовжує домінувати в усьому спектрі соціальних функцій, в той же час українська та кримськотатарська мови вживаються дома, в сім'ях, у закладах освіти та на офіційних заходах. Зростання чисельності шкіл з українською та кримськотатарською мовами викладання, засобів масової інформації, національно-культурних товариств – все це лише перші паростки оптимізації етнокультурного життя півострова. Гарантії вільного розвитку національних мов покликане закріпити нове мовне законодавство, про яке депутати згадують лише напередодні виборів і забувають під час каденції. Реформування сфери освіти і культури з урахуванням змін в етнічному складі населення півострова, інтеграція депортованих народів, етнокультурне пробудження українців нагадується на нерозуміння, а інколи й на прямий спротив місцевих органів влади. Для модератції міжетнічної напруженості на півострові нерідко використовується проблема перебування тут російського Чорноморського флоту, а також міжконфесійні відносини. Спостерігаються симптоми радикалізації релігійно-політичних процесів на Кримському півострові, періодичне загострення мусульmano-православних відносин та відносин між різними групами ісламистів.

Інша група завдань політики мультикультуризму теж має здебільшого регіональний характер і пов'язана з культурними запитами меншин, які мешкають більш-менш компактно в Україні: угорців і румунів Закарпаття та Буковини, поляків Волині, Поділля та Галичини, болгар та гагаузів Одещини, греків Приазов'я тощо. Слід враховувати, що саме АРК та порівняно невеликі прикордонні ареали мають поліетнічний склад населення і відповідну полікультурність. Наявні тут протиріччя навіть за мирного протікання етнокультурних процесів у цих регіонах, якщо їх не знімати, не залагоджувати, можуть перерости у конфлікти. Можливо ці регіони можуть стати творчим полігоном реалізації політики мультикультуралізму. Забезпеченість культурно-освітніх потреб місцевих

етнічних груп, врахування поліетнічної складової в соціально-економічній політиці гарантуватиме уникнення етнокультурного, а відтак і політичного конфлікту в регіоні.

У руслі цієї політики українська влада посилено сприяла і сприяє діяльності національно-культурних товариств національних меншин, духовному пробудженню етнічних груп, відродженню національних традицій, збереженню етнічної ідентичності, активізації зв'язків з історичними батьківщинами, продовжує удосконалювати відповідну правову базу захисту національних меншин. Тепер їх життєдіяльність значною мірою залежить від наполегливості та ініціативності самих громад, від діяльності їх культурно-освітніх та мистецьких закладів, розвитку книговидавничої справи, поширення засобів масової інформації рідною мовою тощо. Водночас держава зреалізувала низку практичних заходів для матеріально-технічного та кадрового забезпечення культурного життя національних меншин. З іншого боку, частина випускників національних шкіл стикаються з об'єктивними труднощами як у подальшому навчанні, так і у виробничій сфері. Іншими словами, розвиток національної освіти не повинен вести до самоізоляції, етнічної і культурної замкнутості, а має ув'язуватися із загальними інтеграційними процесами. Кращим засобом мультикультурного розвитку є запровадження спеціальних предметів з історії та культури представників українських меншин до програм загальноосвітніх шкіл та вишів.

І ще одне болюче питання пов'язане із міграційною політикою. Йдеться про позиціонування новоутворених, неінтегрованих етнічних груп (меншин), вихідців з країн Азії та Африки, які за проектом Концепції державної етнонаціональної політики, підготовленої під егідою Українського незалежного центру політичних досліджень [8], залишаються поза законодавством, яке поширюється на національні меншини. Дотримуючись ідей мультикультуралізму, важко погодитися із таким трактуванням етнополітичного майбутнього України. Підтримка культур нововиниклих меншин повинна бути їм гарантована як громадянам України на загальних підставах рівності перед законом.

Означені проблеми етнополітичного менеджменту мають здебільшого історичне походження, вони були значною мірою закладені ще в імперські та радянські часи, соціально-економічною, демографічною та міграційною політикою тоталітарних режимів, що призвело до деформації етнічної мапи країни, певного роздвоєння культурного простору. Емпіричний матеріал дає підстави говорити про співіснування в сучасній Україні двох культурних макрорегіонів: а) з домінуванням українського культурного чинника (Центр та Захід); б) з консервацією російського (радянського) культурного середовища (Північно-Східний (Слобожанщина), Донбас, Південь України та АР Крим). Такий розподіл підтверджується соціологією, численними

виборчими компаніями, їх протіканням та результатами. Радянська культурна політика «узаконювала» нерівність культур, адже СРСР реалізовував модель внутрішнього колоніалізму, українська культура за показової підтримки з боку влади розвивалася лише у ключі ідеологічного монізму, соціалістичного реалізму та сприяння утвердженню нової інтернаціональної культури, яка на практиці ставала культурою російською. Для Сходу та Півдня України, де вплив російської культури набув домінування внаслідок цілеспрямованого переселення, міграції, міжнаціональних шлюбів, акультурації, характер російської культури є маргінальним по відношенню до культурного центру – російської культури у Російській Федерації. Етнокультурна політика УРСР не сприяла етнокультурному розвитку представників національних меншин в Україні, оскільки не було можливості вивчати рідну мову, отримувати нею інформацію, чим закладався конфліктна складова в коло соціально-економічних проблем радянської політичної системи. Регіоналізація України відбувалася за пріоритетом геополітичних та економіко-технологічних показників, а етнічному складу населення, культурним традиціям, конфесійній приналежності відводилась другорядна роль. Сучасні політичні спекуляції на культурній основі консервують стару регіоналізацію країни, поглиблюють її стосовно певної регіональної етнокультурної ментальності, об'єднання на захист української чи російської мови, євроатлантичного чи євразійського політичного вибору, національно-демократичної, консервативної, соціалістичної чи ліберальної ідеології.

Суперечності етнокультурного характеру підсилюються періодичними економічними та політичними кризами, що, поряд з іншими факторами (етнічною структурою населення, історичними традиціями, конфесійною приналежністю тощо), відбиваються на процесах утвердження громадянської ідентичності, формуванні українського національно-державницького патріотизму, спільного культурно-символічного простору, толерантності та міжнаціональної злагоди в українському суспільстві.

Цілком очевидно, що гармонізації міжнаціональних відносин, становленню мультикультуралізму як методу етнологічної політики шкодять ідеологічні стереотипи, догматичний характер деяких штамів, зокрема визначення України як поліетнічної і полікультурної країни, багато в чому заполітизований і штучний поділ українського соціуму на російськомовних і україномовних громадян. На думку багатьох фахівців, поняття «російськомовне населення» використовується деякими політиками для конструювання формальної ідентичності, а відтак використання її для підігрівання російського націоналізму в Україні. Те, що 14% етнічних українців назвали російську мову рідною, що більше 16% населення держави не вважає рідною мову своєї національності, аж ніяк не заперечує цілісність держави, але засвідчує потужну мо-

вно-інформаційну експансію Росії в інформаційно-культурний і освітній простір України, є результатом тривалої політики акультурації. Небезпека цих явищ полягає у розмиванні мовно-культурної єдності українців, у консервації психології малоросійства, насажденні культурної меншовартості, що може призвести до деформації української ідентичності, поглиблення кризи української етнічності. Ось чому, утверджуючи міжетнічний мир, порозуміння і злагоду, не слід закривати очі на деструктивні процеси і негативні тенденції, які, в разі виходу з-під контролю держави, можуть загрожувати культурно-ментальними розколами, трансформацією України у другу російську державу або її розпадом.

Роки незалежності підтвердили, що Україна ні в якому разі не є штучним уламком колишніх великих держав, який постійно вимагав би творення різних політико-ідеологічних проєктів для підтримки своєї цілісності, а знаходиться за своїми історико-етнополітичними засадами в одному ряду з іншими західно-, центральними і східноєвропейськими національними державами, ядром яких є ареали розселення державотворчої нації. Україна, де майже 80% населення становлять етнічні українці, має всі необхідні об'єктивні демографічні, етногеографічні та політичні підстави бути національно цілісною українською державою, яка формує модерну українську культуру.

Домінуючою передумовою і головним гарантом міжнаціональної злагоди та суспільної єдності України є, передусім, цілісність, ментальність і толерантність самої української етнічної нації, яка підтвердила свій державоформуючий характер і здатність вибудувати рівноправні відносини з усіма етнологічними групами, які мешкають на території держави. В українців є досвід спільного, тривалого, переважно безконфліктного, проживання на одній території з представниками інших етносів, нам властивий порівняно високий рівень компліментарності. Українська етнологія є системотворчим елементом українського суспільства, вона виконує функції демографічної та етнічної основи цього суспільства, пріоритетного генератора державотворення та основного носія державної мови [9].

На часі законодавче ухвалення Стратегії (Концепції) етнологічної політики України, яка роками обговорюється в науково-експертному середовищі і має визначити правові та політичні основи національно-державницького розвитку країни. Зasadничою складовою Концепції повинна стати україноцентрична спрямованість, формування спільних символів, які створюють основу для комунікації між етнічними, регіональними та культурними спільнотами.

Отже, в національній політиці Української держави, в реалізації світоглядно-виховної функції етнології важливе місце посідає мультикультуралізм як етнокультурний діалог у вирішенні регіональних проблем, спосіб аналізу і досліджен-

ня сучасних етнонаціональних процесів, засіб формування толерантного ставлення громадян один до одного, незалежно від етнічної, расової чи релі-

гійної належності, сприяння становленню міжнаціональної злагоди в українському суспільстві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Куропятник А. И. Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических обществ. – СПб., 2000. – С. 19.
2. Антонюк О. Етнополітичний чинник державотворчих процесів в Україні // Міжнаціональні відносини і національні меншини. – К., 2004. – С. 232.
3. Таланчук П. Співвідношення інтернаціонального і національного в деяких сферах розвитку народів світу. – К., 2010. – С. 48.
4. Нагорна Л. О. Право і мораль у сфері вітчизняної етнополітики: виклики, ризики, наукові орієнтири // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні. – К., 2009. – С. 444.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996. – С. 652.
6. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / [за ред. В. М. Гейця]. – К., 2009. – С. 9.
7. Євтух В. Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. – К., 2001. – С. 100.
8. Майборода О. М. Проблема політико-правового статусу нововиниклих етнічних груп в Україні // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні. – К., 2009. – С. 461–463.
9. Євтух В. Б., Трощинський В. П. Етнонаціональна структура сучасного українського суспільства: деякі аспекти системного бачення її розвитку // Етнонаціональна структура українського суспільства: [довідник]. – К., 2004. – С. 8–10.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *д.і.н., професор Г. В. Боряк; д.і.н., професор Ю. В. Котляр*

© О. Я. Калакура, 2010

Стаття надійшла до редакції 28.09.2010